

[0299]

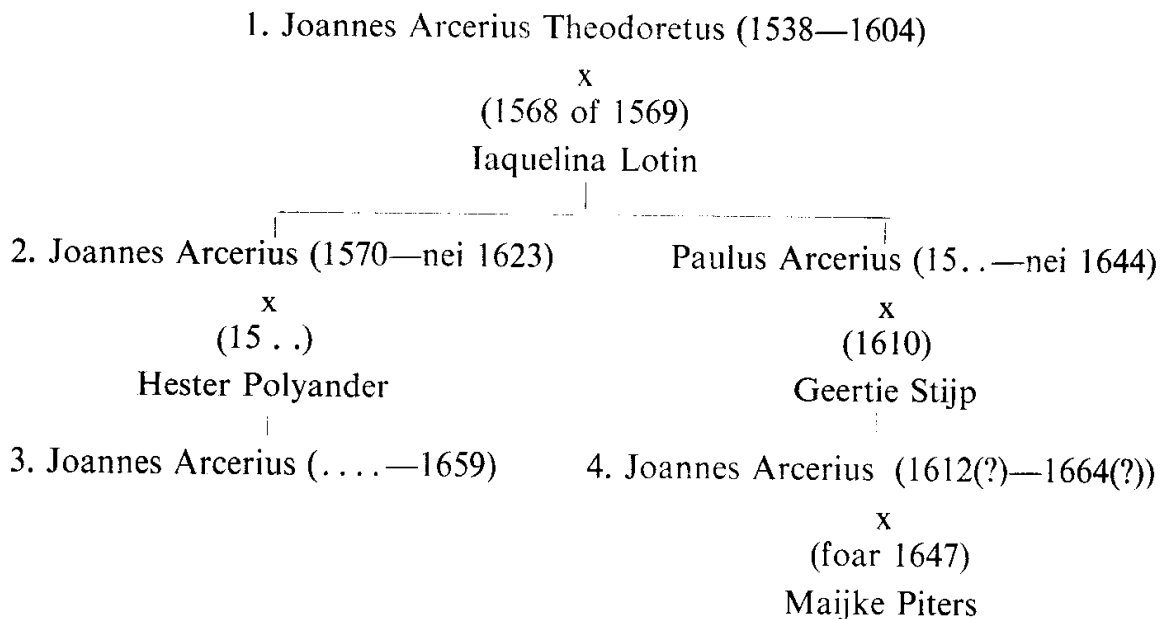
ONBIKENDE MIDFRYSKE SKRIUWERS (VII)

17. De frentsjerter boekforkeaper *Johannes Arcerius* hat yn de fyftiger jierren fan de 17de ieu in stikmennich loffers en by promoasjes skreaun. Wy fine fryske ferskes mei it ûnderskrift *J(oh.) Arcerius* yn bondels loffers en oan Petrus à Diemen (Diemen komt fen Drusus greften; 1654A), Cornelius Frisius (Op zijn Friesk; 1655B), Hajo à Canckebeer (Op zijn Friesk; 1656C), Johannes Wubbena (Op zijn Friesk; 1659A), Petrus Mellema (Op syn Friesk Housmans; 1659B), en Idzardus Bloemendal (Op syn Friesk; 1659C), en ien mei it ûnderskrift *J.A. Znitser* yn in bondel oan Petrus Hayman (Op zijn Friesk; 1654D). Dy bondels loffers en binne allegearre printe by Johannes Arcerius sels. It lêste fryske fers dat wy fan Johannes Arcerius oer hawwe, stiet yn it “Memoriael van een reys, uyt Friesland na Engelant” fan Sixtus Petri Arnoldinus fan 1661, printe by Wilhelm Geest yn Ljouwert (Yen oor, op syn Friesk; 1661A) ¹).

1) De fryske fers en fan Joh. Arcerius binne ôfprinte yn Estrikken XV, s. 89, 92, 94, 98, 100-103, 107.

Neffens Wumkes is de boekforkeaper Johannes Arcerius in soan fan *Paulus Arcerius Joh. fil.*, medysk doktor en fan 1609 ont 1614 rektor yn Snits ¹⁾. Van der Woude mient, dat er in soan is fan *Johannes Arcerius Joh. fil.* ²⁾. Wumkes hat gelyk, mar syn biwiisfiering hâldt net oer, en hy sjocht net, dat der *noch* in (yn it latyn) dichtsjiende Johannes Arcerius is om deselde tiid. Wy sille bisykje om de hiele saek hwat útinoar to tiezjen en elke Johannes Arcerius sines to jaen.

Wy kinne in lyts stambeamke meitsje mei fjouwer dragers fan de namme Johannes Arcerius : ³⁾

Joannes Arcerius Theodoretus wurdt „natione Frisius” neamd, hy is berne yn it grinslanner plakje Noordhorn om 1538 hinne. Syn earste oplieding yn de “litterae humaniores” krige er by Regnerus Praedinius, de Gymnasiarcha Groninganus. Dêrnei hat er tsien jier (ont ± 1568) by in adelike femylje yn Fryslân forkeard; mei de soannen fan dy femylje hat er ± 1566 in skoft yn Frankryk tahâlden. Om 1568 hinne waard er rektor yn Frentsjer; ± 1571 flechte er foar Cunerus Petri syn biwâld nei Haerlim. Nei gâns omswalkjen is er yn 1581 yn Ljouwert doomny wurden. Op 10 juny 1586 waard er, mei trije oare doomnys, nei Bolsert roppen om in strideraesje by to lizzen, mar yn itselde jier waard er ek rektor fan de Hieronymusskoalle yn Utert. Yn 1589 waard Arcerius heechlearaer yn de grykske tael yn Frentsjer. Op 27 july 1604 forstoar er yn Utert ⁴⁾.

Us *twadde Joannes Arcerius*, de âldste soan fan prof. Joannes Arcerius Theodoretus, waard berne yn 1569 of 1570. Op 2 maeije 1589 waard er as *Johannes*

1) Wumkes, Paden I, s. 301 en 320.

2) C. van der Woude, Sibrandus Lubbertus (Kampen 1963), p. 406-407. Cf. NNBW VI, 49, dêr't Wumkes noch mient, dat de boekprinter in soan fan Johannes is, en dêr't Van der Woude oan ontlient.

3) Sjoch binammen E.L. Vriemoet, *Athenarum Frisiacarum Libri Duo*. Leovardiae, 1758, p. 73-79.

4) E.L. Vriemoet, o. c., p. 73-77; en Romein, Naamlijst, p. 12.

Arcerius. Theol. Studios., tagelyk mei syn broer Sixtus, dy't letter syn heit as heechlearaer opfolgje soe, yn it matrikel fan de frentsjerter akadeemje ynskreaun. Op 21 febr. 1591 fine wy him dêr as *Joannes Arcerius Student* yn it lidmateboek. Fan 1595 ont 1597 stie er, lykas syn heit earder, as doorny yn East- en West-Skylge, fan 1597 ont 1600 yn Pitsersbjirrum, fan 1600 ont 1604 yn Sint Anne; dêrwei is er forroppen nei Altona by Hamboarch. Yn 1623 libbet er dêr noch. Hy wie troud mei Hester Polyander, in dochter fan prof. Johannes Polyander ¹⁾).

De *tredde Joannes Arcerius* fan ús stambeamke is in, nei alle gedachten noch yn Fryslân berne, soan fan Joannes Arcerius nûmer twa, en Hester Polyander ¹⁾). Hy waard op 23 july 1621 oan de frentsjerter akadeemje ynskreaun as *Johannes Arcerius, Joh. Ministri Hamburg. Filius, Theol. St.*. Yn de marge stiet “δωρ”; foar de ynskriuwing hoegde er dus neat to biteljen. Op 22 nov. 1622 ropt Joh. Polyander yn in brief oan Sibrandus Lubbertus dy syn help yn foar syn bernsbarn Joh. Arcerius, dy't jildlike swierrichheden hat ²⁾). Faeks hat dy it yn Frentsjer finansjeel net oprêde kinnen; op 25 aug. 1626 waard er oan de grinzer akadeemje ynskreaun as *Johannes Arcerius, Frisius Occidentalis, Theol.*, wylst wy him yn it grinzer lidmateboek fine op septimber 1626 as *Johannes Arcerius met attest. v. Altena*.

Per 1 okt. 1629 waard er oansteld as praeceptor yn Zutphen. Foar syn forfarren fan Grins nei Bredevoert (dêr't er faeks ds. J. Verschage in skoftsje holpen hat), en dêrwei nei Zutphen, krijt er in forgoeding fan 50 carolus gounen fan it geastlik rintamt fan Zutphen, “bij ordonnantie van den 21. decembris 1629”. By magistraatsresolúsje fan 28 oktober 1634 wurdt er, yn it plak fan dr. J. Vetterus, lector quintae classis (= ± “twadde klasse”). Yn it lêst fan 1659 is er forstoarn ³⁾).

De *fjirde Johannes Arcerius*, dy't Vriemoet neamt, is de soan fan Paulus Arcerius en Geertie Stijp. *Paulus Arcerius* dy't by Vriemoet as tredde soan fan prof. Joannes Arcerius neamd wurdt ⁴⁾), waard op 30 maeije 1597 oan de frentsjerter akadeemje ynskreaun as *Paulus Arcerius Bonarum literarum Studiosus*. Letter is er konrektor yn Dokkum wurden, en yn 1606-1607 fine wy him wer yn it album fan de frentsjerter universiteit, ditkear omt *D. Paulus Arcerius Conrektor Scholæ Doccumanæ* yn dat kursuszjer promovearre wie yn de medisinen. Yn 1609 folge er Dr. Theodorus Leontius op as rektor yn Snits ⁵⁾). Hy troude op 22 aug. 1610 yn Ljouwert mei Geertie Pyters (Stijp) ⁶⁾). Yn it snitser lidmateboek stiet er registrearre op 27 nov. 1612 as *Doctor Paulus Arcerius, Rector*, en yn de lidmatelist fan 1613 fine wy him wer, beide kearen sonder syn wiif.

1) E.L. Vriemoet, o. c., p. 77; en de hânskriftlike oantekeningen fan E.M. van Burmania by dy side yn eks. P.B. 403 hs., cf. Romein, Naamlijst, p. 207 en 105, en tsjerkeboek Sint Anne.

2) C. van der Woude, Sibrandus Lubbertus (Kampen 1963), p. 406-407.

3) De gegevens oer Joh. Arcerius yn Zutphen haw ik to tankjen oan de gemeentearchivaris fan Zutphen (brief fan 4 desimber 1963, op groun fan magistraatsresolúsjes fan 28 oktober 1634 en 7 desimber 1659) en oan de ryksarchivaris yn Gelderlân (brief fan 9 desimber 1963, mei oanhalen út de rekkens fan de rintmaster fan it kertier fan Zutphen, 1 nov. 1628-31 okt. 1630, fol. 231 en 245v; 1 nov. 1633-31 okt. 1634, fol. 196v; 1 nov. 1658-31 okt. 1660, fol. 239).

4) E. L. Vriemoet, o. c., p. 78.

5) A. S. Wadman, Schola Alvini (Bolsward 1958), p. 21.

6) Ljouwerter trouboek. Cf. bylagen fan de Sivile Sentinsje fan it Hof fan Fryslân 26-19a.

Op 28 febrewaris 1614 waard er as rektor ôfset, grif yn forbân mei syn arminiaenske sympatyen ¹⁾). Mei de senaet fan de frentsjerter universiteit hied er kwesje oer in boekje *Prodromi* yn 1626, en yn 1634 oer in brief oan de Rector Magnus. Lykwols waard him „cum aliquo honore” troch de Senaet tastien om op 30 maart 1644 yn it iepenbier in rede *De Passione Dominica* to hâlden ²⁾). Yntusken wie „Paulus Arcerius Medezina D^f wonachtich binnen Francker” op 13 juny 1627 yn Ljouwert wer troud, mei „Anna Schouten wedue” ³⁾).

Fan *Paulus Arcerius* en *Geertie Stijp* wie ús fjirde Johannes Arcerius in soan ⁴⁾). Mei't er him letter hieltyd *Snecanus* neamt, moatte wy wol oannimme, dat er yn Snits berne is. Yn it snitser doopboek fine wy op 10 febr. 1612 de doop fan in bern fan Paulus Arserius. Mei't dy bledside foar de helte mist, en ek fierders net sa dúdlik is, wylst wy gjin doopboek oer ha fan 15 maeije 1613 ôf ont 19 april 1616, kinne wy net mei wissichheit sizze, oft de oantekening yn it doopboek fan 10 febr. 1612 op Johannes Arcerius slacht. Oan de oare kant: op 7 maart 1630 wurdt Johannes Arcerius neamd as iennichst bern fan Dr. Paulus Arcerius en Gertke Stijp ⁵⁾), sadat it wol hwat yn 'e reden leit om yn earsten derfan út to gean, dat Johannes Arcerius doopt wêze soe op 10 febr. 1612 yn Snits.

Op 7 maart 1630 wurdt D^f Paulus Arcerius noch neamd as “vader ende wettige voorstander van Johannes Arcerius mijn Zoon bij Gertke Stijp in echte getogen” ⁵⁾). Op 23 febr. 1636 wurdt Johannes Arcerius oan de frentsjerter akadeemje ynskreaun: *Johannes Arserius ling: et Philos. stud. Snecanus, Viri eminentissⁱ Johannis Arserij nepos ex filio*. Op 12 maeije 1638 tekenet Johannes Arcerius sels in forklearring oer ynbard jild foar it hûs by de Brol yn Ljouwert (it hûs der't J. J. Starter fan 1614-1619 yn wenne ha moat) ⁶⁾). Letter fine wy wer fan deselde forklearringen fan Johannes Arcerius fan 8 maeije 1639, 5 maeije 1640, 15 juny 1660. De akten dy't Paulus en Johannes Arcerius tekenen, giene oer bisit dat Johannes Arcerius tafallen wie fan syn âldmuoike *Bauck Gerrits Jelgerhuys*, dy't de bern fan har susters by testamint fan 9 febr. 1606 ⁶⁾) ta erfgenamten makke hie. Ien fan dy twa susters wie *Trijn Gerrijts*, dy't troud west hie mei *Pieter Stijp* - faeks deselde dy't Sannes neamt as kollekteur fan de Nije Bildtsyl yn 1602 ⁷⁾) -, dêr't Johannes Arcerius syn mem *Geertie Stijp* in dochter fan wie.

Op 18 sept. 1640 wurdt *Johannes Arcerius Snecanus* boarger yn Frentsjer. Dêr hoecht er neat foar to biteljen (yn de marge stiet: Donatum). Yn it frentsjerter lidmateboek fine wy op 31 jann. 1647: *Maijke Pitors, Iohannis Arcerius wijf*. Op 31 aug. 1651 wurdt yn Frentsjer syn dochter *Geertruijt* doopt (dy't troud west hat mei Meinard Dirks en letter mei Rienck Jans Jelgerhuijs, “Coffijm).

1) A.S. Wadman, Schola Alvini (Bolsward 1958), p. 21.

2) E.L. Vriemoet, o.c., p. 78.

3) Ljouwerter trouboek.

4) E. L. Vriemoet, o. c., p. 78, en bylagen fan de Sivile Sentinsje fan it Hof fan Fryslân 26-19a.

5) Bylagen fan de Sivile Sentinsje fan it Hof fan Fryslân 26-19a: ekstrakt út it 27ste hypteekboek fan Ljouwert, fol. 218 (pachtbrief fan 7 maart 1630, ynskreaun op 6 july 1634).

6) Bylagen fan de Sivile Sentinsje fan it Hof fan Fryslân 26-19a. Sjoch ek H.M. Mensonides yn It Beaken XV (1953), s. 1-8.

7) H. Sannes, Geschiedenis van het Bildt I (Franeker 1951), p. 148.

binnen Leuwarden" 1)), en op 29 april 1657 in dochter *Hester*, dy't yn 1701 net mear libbet, hwant dan is Geertruijt Arcerius de iennichste erfgenamt fan Bauck Gerrijts Jelgerhuijs.

Johannes Arcerius, dy't yn 1647 op 'e hoeke fan de *Kleine of Nauwe Steeg* wenne, hat fan 1643-1664 as boekforkeaper yn Frentsjer wurke. Yn 1643, 1646 en 1649 printe *Ids Alberts* foar him. Op 18 july 1651 die it stedsgerjocht fan Frentsjer in útspraak yn it proses, dat Johannes Arcerius „Boeck-vercoper" oanspand hie tsjin syn eardere kompanjon *Ids Alberts* „Boeck-drucker": partijen moasten foar in kommissaris fan it gerjocht forskine dy't bisykje soe om de saek to regeljen²). Hoe't dat ôfroun is, is net bikend. Yn 1652 printe Arcerius sels, yn 1658 en 1662 komt Joh. Wellens as printer foar, wylst Arcerius yn 1661 wer sels printe. Op 6 aug. 1655 erkenden „*Ids Alberts Ordinarius Boeckedrucker* van desen Universiteite alhier ende Johannes Arcerius, mede boeckvercoper, beide medeburgers binnen Franeker" tegearre in skuld fan 450 car. gl.. oan *Tiedtscke Franses*, widdou fan *Udalricus Balck* „ter causa de coop ende leverantie vande druckerije", ensfh.³). Yn 1663 moat Joh. Arcerius boargemaster fan Frentsjer west ha⁴). Oer syn forstjerren ha wy neat foun. Is er om 1664 hinne forstoarn? As boekforkeaper folge him op *Samuel Arcerius* (1665-1670). Mooglik is dat syn neef (soan fan de twadde Joannes)(?)⁵), dy't op 17 april 1656 as „*Altenâ Holsatus Med. St.*" yn it matrikel fan de frentsjerter akadeemje ynskreaun waerd⁶)?

Johannes Arcerius nr. 4, de soan fan de snitser rektor Paulus, moat de frentsjerter boekforkeaper-printer wêze dy't de oan it begjin neamde fryske loffersjen makke hat. Hy wurdt gauris „*Snecanus*" neamd, en wy meije dus, mei Wumkes, wol foar wis oannimme, dat net allinne de fryske fersjen, ûndertekene mei *J(oh.) Arcerius*, fan him binne, mar ek dat mei it ûnderskrift *J.A. Znitzer*⁷). Yn de bondel loffersjen oan Petrus à Diemen, Zutphano-Gelrus, dy't yn 1654 by de frentsjerter boekforkeaper Johannes Arcerius útkaem, ha lykwols twa neven Johannes Arcerius oan it wurk west: de frentsjerter boekforkeaper (soan fan Paulus) hat it hollânske en it fryske fers efteryn it boekje levere, mar it latynske fers, dat as nûmer twa opnommen is, mei it ûnderskrift 'Suo olim discipulo officii & Amicitiae ergo raptim applausit Johannes Arcerius, Frisius Scholae Zutphaniensis Collega' is dúdlikernôch in huldeblyk fan de út Fryslân ôfkomstige praeceptor oan de latynske skoalle yn Zutphen, Johannes Arcerius (soan fan Johannes), oan syn âld-learling Petrus à Diemen, Zutphano-Gelrus.

Ien en oar bisterket ús hypothese, dat it fers, ûnderskreaun *D.F.J.G.*, oan Gerrardus Bramius Harlingâ-Frisius, fan Johannes Greydanus skreaun is⁸). Of yn alle gefallen bisterket it it negative part fan dy hypothese, dat dat fers

1) Bylagen Sivile Sentinsjes fan it Hof fan Fryslân 263-25 (1711) en 26-19a. Cf. Genealogysk Jierboekje 1954, s. 10.

2) Sentinsjeboek fan Frentsjer 18-7-1651.

3) Registrearre yn hypteekboek fan Frentsjer op 7 okt. 1656.

4) NNBW, dl. VI, kol. 49.

5) E.L. Vriemoet, o. c., p. 77.

6) De gegevens oer Johannes Arcerius as boekforkeaper en printer ha wy fan ds. J.J. Kalma krige. Cf. Wumkes, Paden I, s. 320.

7) Wumkes, Paden I, s. 300-301.

8) Us Wurk, jg. XII (1963), s. 40-42.

net fan Johannes Arcerius (Sneecanus) is. It iennichste argumint, dat wy doedestiids byneed noch bybringe koene foar in eventueel auteurskip fan Johannes Arcerius fan dat ferske, ûnderskreaun “Vyt aade kennisse troch D. F. J. G.”, dat foaryn de bondel oan Bramius stie, wie, dat wy yn de bondels mei in frysk ferske fan Johannes Arcerius alteast ien (latynsk) fers fan him foun hiene mei in folle wiidweidiger ûnderskrift as oars, en *net* oan de ein fan in bondel. It docht bliken, dat dat argumint forfalle moat. Hwant krekt dat latynske fers út de bondel oan Petrus à Diemen is alhiel net fan de frysk-skriuwendende frentsjerter boekforkeaper Johannes Arcerius.

Tony Feitsma.